

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΤΙΚΗ

1. Ένα μικρό ημερολόγιο για μεγάλα θέματα

Το βιβλίο του Αλβανού συγγραφέα Γκαζμέντ Καπλάνι «*Μικρό ημερολόγιο συνόρων*» (Λιβάνης, 2006, σσ. 187) είναι μία πρόκληση για τη λογοτεχνία μας (την ελληνική) και τη θεματολογία της. Να εξηγηθώ: ένας Αλβανός γεννημένος το 1967 περνάει τα σύνορα το 1991, δηλαδή σε ηλικία 24 χρόνων. Σπουδάζει στην Ελλάδα (Φιλοσοφική Σχολή), αφού πρώτα κάνει τις γνωστές δουλειές που κανένας Έλληνας δεν κάνει πια ευχάριστα, γράφει το διδακτορικό του στο Πάντειο Πανεπιστήμιο με θέμα τον λόγο των αλβανικών εφημερίδων για τους Έλληνες και τον αντίστοιχο των ελληνικών για τους Αλβανούς και αρθρογραφεί σε μεγάλη εφημερίδα τακτικά. Συντηρεί blog (δηλαδή ηλεκτρονική σελίδα-ημερολόγιο) με μεγάλη απήχηση και δημοσιεύει λογοτεχνικό βιβλίο στα ελληνικά. Δηλαδή ένας Αλβανός όχι «τουρίστας» αλλά ένας Αλβανός με διδακτορικό, πλήρως ενταγμένος στην ελληνική κοινωνία! Πλήρως;

Ήδη τα «σύνορα» είναι εμφανή από την προσωπική ιστορία του συγγραφέα τους: είναι Έλληνας ή Αλβανός συγγραφέας; Ή συγγραφέας με αλβανική εθνική καταγωγή και μητρική γλώσσα τα ελληνικά, έλληνας πολίτης που γράφει στα ελληνικά; (Τα ερωτήματα αυτά ας τα απαντήσει η επόμενη επιτροπή κρατικών βραβείων ως η καθ' ύλην αρμόδια να αποφαινεται για την εθνική καταγωγή των συγγραφέων). Γιατί στα ελληνικά; Γιατί η απεύθυνση σε ελληνόφωνο μόνο ακροατήριο; Εμάς ως αναγνωστικό κοινό αυτό που μας ενδιαφέρει είναι το εγχείρημα καθαυτό, καθώς και τα όρια που υπερβαίνει ο ίδιος ο συγγραφέας, προ(σ)καλώντας μας, προφανώς, να στοχαστούμε και, ενδεχομένως, να υπερβούμε και εμείς τα δικά μας. Ο Καπλάνι πέρασε τα όρια της γεωγραφίας και του τόπου, της γλώσσας και της έκφρασης, περνώντας ίσως και όρια μορφωτικά ή ταξικά. Είναι ένας μετανάστης «δεύτερης κατηγορίας» (όχι Γερμανός ή Σουηδός που ζει στη Ελλάδα, αλλά ο Αλβανός των ρατσιστικών μας ανεκδότων, «Αλβανός με κινητό motorola!», ο υποδοχέας του ρατσισμού και της ξενοφοβίας μας, αυτός που όταν το παιδί του διαπρέπει στο σχολείο και πρόκειται να σηκώσει τη σημαία του το απαγορεύουμε σε μία έξαρση εθνικιστικής υστερίας) ο μετανάστης που όμως «πέτυχε», βγήκε από την αφάνεια και απέκτησε «λόγο».

Τον λόγο αυτόν εκθέτει στο βιβλίο του (που δεν είναι σε καμία περίπτωση *στοχαστικό μυθιστόρημα*; όπως σημειώνει ο εκδότης στο εξώφυλλο) ο Καπλάνι επιλέγοντας πολύ συνειδητά μία διφωνική γραφή: ο ένας λόγος είναι ημερολογια-

κός, της καταγραφής, ας πούμε το λογοτεχνικό μέρος του βιβλίου. Τριάντα (30) σημειωμένες με αριθμό χωρίς τίτλο ημερολογιακές εγγραφές συν το προοίμιο και ο επίλογος, σε πλάγια γραφή, πρωτοπρόσωπη (ενικός ή πληθυντικός) με σαφή πρόθεση να διαβαστεί από τους Έλληνες νέους συμπατριώτες του. Πολλές φορές ο συγγραφέας απευθύνεται στον Έλληνα αναγνώστη του θέτοντας ο ίδιος τις ενδεχόμενες ερωτήσεις που θα του υπέβαλε και δίνοντας αμέσως πολύ σκληρές αλλά και βαθιές απαντήσεις. Οι καταγραφές αυτές είναι σαφές πως δεν είναι σύγχρονες των γεγονότων αλλά έχουν ακολουθήσει και είναι –ενδεχομένως– φιλτραρισμένες, καθόλου όμως ωραιοποιημένες ή «φτιασιδωμένες». Αφορούν στο πέρασμα των συνόρων μιας παρέας Αλβανών στο διάστημα επτά ημερών. Ενδιάμεσα από τις καταγραφές αυτές υπάρχουν 29 κεφάλαια σε πεζογράμματη γραφή, με τίτλους αυτή τη φορά, που θα μπορούσαν να αποτελούν τα κεφάλαια μιας διατριβής ή τα κεφάλαια ενός λογοτεχνικού κειμένου για τη μετανάστευση. (Γιατί μας τα αφηγείσαι αυτά; / Η φυγή σημαίνει ρήξη με την πατρίδα / Ο μετανάστης και το «βασιλείο των πρέπει» / Ένας ήρωας σχεδόν γελοίος / Εάν ήσουν τουρίστας... / Περνώντας τα σύνορα λαθραία, ξανά και ξανά / Δύο χρόνια πάνω σε ένα σύνορο / Ήσυχες μέρες του Αυγούστου / Το φύλο των συνόρων / Ηρθες απρόσκλητος... / Οι παράξενες συνήθειες των λαθραίων / Η πόρτα του σουπερμάρκετ / Δουλειά, δουλειά, δουλειά / Η γενιά της λάντζας / Πνίγοντας τη μοναξιά σ' ένα sex cinema / Οι πρώτες λέξεις / Θυμήσου ξένη... / Έχεις ακαταλαβίστικο όνομα / Το βράδυ θα 'ρθουν τα χειρότερα / Ακολουθούν διαφημίσεις / Κάποτε θαυμαστής, τώρα όμηρος της οθόνης / Το επάγγελμά σου είναι σκληρό / Ξύνεις μνήμες / «Ακρίβυαν και οι Αλβανοί» / Ο αποδιοπομπαίος τράγος των φτωχών / Η νεύρωση της παραμονής / Το παιδί σου δε μιλά σπαστά ελληνικά / Όταν δεν προκαλεί πια τον οίκτο / Η μνήμη του μέτοικου). Ο λόγος στα κεφάλαια αυτά είναι δοκιμιακός αλλά όχι ξύλινος, επιστημονικός αλλά όχι από καθέδρα. Είναι ο λόγος ενός ανθρώπου που έχει περάσει τα σύνορα συνειδητά και έχει στοχαστεί στο ζήτημα της μετανάστευσης. Ο αμφιθυμικός λόγος όχι του μετανάστη-θύματος αλλά του μετανάστη-δρώντος υποκειμένου. Από την άποψη αυτή ο λόγος του Καπλάνι συναντιέται εν μέρει με την προβληματική των κινημάτων των μεταναστών, την οποία σαφώς ο συγγραφέας γνωρίζει. Σε κάποια σημεία ο λόγος των κειμένων διανθίζεται από σπαρακτικά γεγονότα που συνέβησαν στον συγγραφέα ή σε άλλους μετανάστες και μετανάστριες με στόχο να γίνουν τα επιχειρήματα και οι σκέψεις του ακόμη πιο γλαφυρές. Το βιβλίο μπορεί να διαβαστεί με δύο τρόπους: από την αρχή μέχρι το τέλος ή διαβάζοντας τα δύο είδη κειμένων ως δύο διακεκριμένες ενότητες. Δοκίμασα και τους δύο τρόπους και λειτουργούν το ίδιο καλά και οι δύο.

Η λογοτεχνία που γράφεται σε μία γλώσσα από εθνικά έτερους (όχι κατ' ανάγκην «εθνική» λογοτεχνία) διεκδικεί να κριθεί ως *λογοτεχνία* και όχι ως *δοκίμιο για την ετερότητα* ή αφήγηση που επιχειρεί να προκαλέσει τη συμπόνια ή τη

συμπάθειά μας. Εγώ τουλάχιστον έτσι διαβάζω τα κείμενα που γράφονται τα τελευταία χρόνια από τους «δικούς μας» έτερους και με κριτήριο τη λογοτεχνικότητά τους τα κρίνω. Ίσως γι αυτό και πολύ λίγα έχω επισημάνει μέχρι στιγμής. Στο βιβλίο του Καπλάνι όμως τα πράγματα είναι διαφορετικά: η συνειδητή ανάμειξη των λόγων, το ειρωνικό εύρημα του συγγραφέα να μιλήσει για ένα κοινωνικό ζήτημα –όπως συνήθως αντιμετωπίζεται η μετανάστευση– με όρους ψυχιατρικούς και σε πρώτο ενικό, ενώ παράλληλα ακολουθεί και ο στοχαστικός λόγος με τους ευρηματικούς ποιητικούς τίτλους, η σαφής διακειμενικότητα με δοκίμια (σ. 140) αλλά και τίτλους ελληνικών ταινιών («Ήσυχες μέρες τους Αυγούστου»), η επισήμανση της έμφυλης διαφοράς στη μετανάστευση και η λιτή γλώσσα που δεν παρασύρεται σε λυρισμούς και φτηνή συναισθηματολογία παρ' ότι είναι βαθιά βιωματική, είναι κάποιοι από τους λόγους που –κατά την άποψή μου– προσδίδουν λογοτεχνικό ενδιαφέρον στο βιβλίο. Ο Γκαζμέντ Καπλάνι μας χάρισε ένα πολύ καλό βιβλίο, με λογοτεχνικές αρετές και στοχαστική διάθεση χωρίς να χαϊδεύει τα αυτιά μας και χωρίς να ωραιοποιεί τη δική του αλήθεια. Προσωπικά θα επιθυμούσα πολύ να διαβάσω τα επόμενα βιβλία του με διαφορετική θεματική, όχι κατ' ανάγκην μηβιωματική αλλά «εντός των συνόρων» αυτή τη φορά των δικών του και των δικών μας.